

Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului: cauze împotriva Rusiei, perioada aprilie-iunie 2023

Continuăm și în acest număr prezentarea de cauze la CEDO împotriva Federației Ruse, de această dată, din perioada aprilie-iunie 2023. Publicarea sistematică de materiale care privesc problematica drepturilor omului în Rusia, sau de care este responsabilă Rusia, în primul rând, în Ucraina exprimă voința NRDO de a de a atrage atenția, precum am mai spus, la marea amenințare lansată de regimul Putin la adresa sistemului internațional al drepturilor omului.

Sintezele sunt reluări adaptate ale comunicatelor de presă emise de grefa CEDO. Traducerea în limba română aparține redacției.

NRDO

S.P. și alții împotriva Rusiei (cererile nr. 36463/11, nr. 11235/13, nr. 35817/13)

Segregarea, umilirea și abuzul asupra deținuților de către colegii deținuți din cauza statutului inferior în ierarhia informală a deținuților

Încălcarea articolului 3 din Convenție (tratament degradant și inuman) și încălcarea articolului 13 (dreptul la un recurs efectiv)

Hotărârea din 2.05.2023 [Secțiunea a III-a]

PRINCIPALELE FAPTE

(a) Toți reclamanzii erau deținuți în instituțiile corecționale rusești. Ei au reclamat că au fost supuși unui tratament inuman și degradant din cauza statutului lor de subordonare, de prizonieri „proscriși” în ierarhia neoficială a prizonierilor. Deținuții au depus plângeri autorităților interne cu privire la tratament, iar toate acestea au fost respinse în mod sumar.

Natura informală a ierarhiei deținuților, legată de abuzul și tratamentul ritualic și degradant simbolic aplicat deținuților „proscriși” de către alți deținuți, a constituit un

subiect inerent dificil. Curtea a trebuit să analizeze plângerile reclamanților luând în considerare toate informațiile din diferite surse, inclusiv rapoartele oficiale și cercetările academice, pentru a stabili veridicitatea a ceea ce au susținut deținuții.

Reclamanții – ținuți în locuri îndepărtate, în momente diferite – au prezentat relatări similare despre abuzurile cu care s-au confruntat, inclusiv relatări detaliate ale evenimentelor care au condus la clasificarea lor drept prizonieri „proscriși”. Ei au furnizat dovezi pentru a susține afirmațiile lor. În plus, cercetările academice și raportul relevant al Comitetului European pentru Prevenirea Torturii au dat credibilitate susținerilor lor. Au existat, de asemenea, indicii suficient de puternice că autoritățile naționale au fost conștiente de ierarhia informală. Era clar că atât ceilalți deținuți, cât și personalul penitenciarului cunoșteau statutul de „proscris” al reclamanților, unii dintre ei fiind plasați în unități speciale, exclusiv pentru deținuții „proscriși”. Prin urmare, Curtea a constatat că reclamanții au fost supuși tratamentului de care se plâneau din partea colegilor deținuți și din cauza statutului lor în ierarhia informală a deținuților.

(b) Deși nu toți reclamanții au fost supuși violenței fizice în legătură cu statutul lor de prizonieri „proscriși”, doi au suferit atacuri fizice, în timp ce altul a fost forțat să ofere servicii sexuale unui membru al „elitei criminale”. În plus, trăirea într-o stare de angoasă psihică și frica de maltratare a fost o parte integrantă a experienței reclamanților ca prizonieri „proscriși”.

Tratamentul degradant s-a manifestat în restricțiile și privațiunile arbitrare pe care reclamanții le-au suportat în viața lor de zi cu zi. Au primit locurile cel mai puțin confortabile în cămin și cantină și li s-a interzis să folosească oricare altele sub amenințarea cu pedepse. Accesul lor la resursele închisorii, inclusiv dușuri și îngrijire medicală, a fost limitat sau exclus și, de asemenea, li s-a interzis să vină în apropiere, cu atât mai puțin să se atingă de alți prizonieri pentru a nu-i „contamina”. Negarea contactului uman a fost o practică dezumanizantă care a întărit ideea că anumiți oameni sunt inferiori și nu merită tratament și respect egale. Izolarea socială și marginalizarea solicitanților „proscriși” trebuie să fi cauzat consecințe psihologice grave. În plus, „proscriși” au fost forțați să îndeplinească munci și ocupații considerate „necurate” sau inacceptabile pentru ceilalți deținuți (cum ar fi curățarea latrinelor sau a cabinelor de duș). Alocarea muncii în funcție de statut a servit la perpetuarea separării, fizice și simbolice, a solicitanților „proscriși”, iar sentimentul lor de inferioritate și neputință a fost intensificat din cauza permanenței stigmatului. Natura durabilă a stigmatizării a înlăturat orice perspectivă de îmbunătățire pentru solicitanții „proscriși”, chiar și după o perioadă lungă de detenție sau la transferul într-o altă instituție.

DECIZIA CURȚII

Curtea a constatat că stigmatizarea reclamanților și segregarea fizică și socială, coroborată cu refuzul unor nevoi de bază precum lenjeria de pat, igiena și îngrijirea medicală, amenințările cu violența și, de asemenea, ocazional, violența fizică și sexuală, au dus la anxietate psihică și la suferințe fizice care au depășit nivelul inevitabil de suferință inerent detenției, chiar dacă nu toți solicitanții au fost supuși violenței fizice sau sexuale. Situația pe care reclamanții au suportat-o ani de zile din cauza plasării lor în

grupul deținuților „proscriși” a echivalat cu un tratament inuman și degradant în sensul articolului 3 din Convenție.

Fenomenul unei ierarhii informale a prizonierilor a fost o problemă larg răspândită și binecunoscută în instituțiile penale din Rusia. Prin urmare, ar fi fost imposibil să nu se cunoască riscurile de tratament inuman și degradant cu care reclamanții s-au confruntat zilnic pe toată durata închisorii. Guvernului îi revenea datoria să explice care au fost măsurile adoptate pentru luarea în considerare a vulnerabilității reclamanților.

Personalul penitenciarului nu a luat măsuri specifice și prompte de securitate sau de supraveghere pentru a preveni aplicarea codului informal de conduită asupra reclamanților. Nu a analizat cum „proscriși” ar putea fi protejați de abuz și hărțuire și nu a pus în aplicare o politică de clasificare adecvată, care ar fi inclus screening-ul pentru riscul de victimizare și abuz. În plus, nu a existat nicio indicație că personalul penitenciarului ar fi avut o politică standardizată de pedepse pentru deținuții care au comis violență în aplicarea codului informal de conduită. Absența unei astfel de politici a arătat că violența din închisoare nu a fost luată de serios suficient, iar personalul penitenciarului a permis deținuților să acționeze cu impunitate în detrimentul drepturilor altor deținuți. În plus, autoritățile naționale nu au avut un plan de acțiune pentru abordarea problemei la nivel structural și nu au fost în măsură să indice căi de atac interne eficiente, capabile să ofere despăgubiri reclamanților afectați.

Ținând cont de natura structurală a problemei, măsurile individuale nu ar fi rezolvat problema centrală a reclamanților. Chiar dacă plângerile reclamanților „proscriși” ar fi fost investigate în mod corespunzător și ar fi fost sancționate incidente specifice de violență sau rele tratamente, acest lucru nu ar fi schimbat structurile de putere care stau la baza ierarhiei informale a deținuților și statutul de subordonat al reclamanților. Un transfer într-o altă unitate nu ar fi făcut nimic pentru eliminarea stigmatului atașat statutului de „proscris”, atâta timp cât aceștia au rămas în unități guvernate de un cod informal de conduită. În mod similar, posibilitatea plasării într-un „loc sigur” constituia, conform legislației interne, o măsură temporară.

Unii reclamanți au încercat să-și îmbunătățească situația depunând plângeri la departamentele regionale ale Serviciului Federal pentru Executarea Pedepselor, la Avocatul Poporului și chiar la Serviciul Federal de Securitate, dar toți au fost respinși în mod sumar, fără a fi audiați și fără a fi colectate probe suplimentare. Ombudsmanul a recunoscut că astfel de plângeri nu aveau nicio perspectivă de succes. În ceea ce privește remediile sistemice, este semnificativ că ghidul „Cadrele Conceptuale pentru Dezvoltarea Sistemului Penal” nici măcar nu au identificat ierarhia informală a deținuților ca o problemă. În consecință, autoritățile naționale nu au luat nicio măsură pentru a-i proteja pe reclamanți de tratamentele inumane și degradante asociate cu statutul lor de prizonieri „proscriși”. În plus, autoritățile ruse nu dispuneau de mecanisme eficiente pentru a îmbunătăți situația individuală a reclamanților sau de un plan de acțiune în acest sens. Prin urmare, Curtea a respins obiecția de neputință ridicată de Guvern din cauza lipsei căilor de atac efective disponibile reclamanților și a faptului că autoritățile nu au întreprins nicio măsură pentru a aborda problema într-un mod sistematic.

În concluzie, reclamanții, care aparțineau unei categorii deosebit de vulnerabile de

deținuți „proscriși”, au fost supuși segregării, practicilor umilitoare și abuzurilor în viața lor de zi cu zi în timpul detenției și au fost expuși unui risc crescut de violență între deținuți. A fi supus unui astfel de tratament, ani de zile, a echivalat cu un tratament inuman și degradant. Autoritățile statului cunoșteau sau ar fi trebuit să cunoască situația vulnerabilă a reclamanților rezultând dintr-un tipar sistemic și larg răspândit. Ele nu au făcut nimic pentru a recunoaște, cu atât mai puțin pentru a rezolva această problemă și nu au luat nicio măsură generală sau individuală necesară siguranței și bunăstării reclamanților. Având în vedere amploarea problemei, lipsa de acțiune a autorităților ruse poate fi privită ca o formă de complicitate la abuzurile comise prizonierilor aflați sub protecția acestora.

Curtea decide în unanimitate că a avut loc încălcarea articolului 3 din Convenție. De asemenea, Curtea a constatat o încălcare a articolului 13, coroborat cu articolul 3, în ceea ce privește reclamații care au formulat această plângere.

Satisfacție echitabilă

Curtea a acordat 20.000 EUR (sau o sumă mai mică, după cum sa pretins) fiecărui reclamant pentru prejudiciul moral.

***

Nepomnyashchiy și alții împotriva Rusiei 30.05.2023 (cererile nr. 39954/09 și nr. 3465/17)

Declarații homofobe ale politicianilor împotriva comunității LGBTI

Încălcarea articolului 8 (protejarea vieții private și de familie) din Convenție în conjuncție cu încălcarea articolului 14 (interzicerea discriminării)

Hotărârea din 1.06.2023

PRINCIPALELE FAPTE

Solicitanții, domnii Nepomnyashchiy, Bayev și doamna Krikkerik sunt activiști gay, membri ai comunității LGBTI din Rusia. Doi politicieni bine cunoscuți (domnii Betin și Milonov) au făcut public declarații rasiste împotriva persoanelor LGBTI în presă, între altele: „Toleranță? La naiba! « Homos » trebuie rupti în bucăți. Și să se arunce bucățile în vânt!”. I-au mai numit pe homosexuali „bolnavi și pervertiți”. Reclamanții au formulat plângeri penale împotriva celor doi, susținând că declarațiile echivalează cu un apel la violență împotriva persoanelor LGBTI. Ei s-au plâns de faptul că declarațiile politicianilor i-au discriminat întrucât fac parte din comunitatea LGBTI, iar legea rusă nu oferă protecție eficientă împotriva discursului de ură homofob. Autoritățile interne nu au deschis procesul penal. Ulterior, doamna Krikkerik a înaintat și o acțiune civilă.

DECIZIA CURȚII

Curtea Europeană a Drepturilor Omului a reiterat că este vital ca politicienii, inclusiv parlamentarii, să evite să facă declarații care promovează ura sau intoleranța în discursul lor public. Acest lucru se aplică și personalităților politice ale căror declarații publice pot fi luate ca poziție oficială a statului.

(a) Eficacitatea sistemului juridic

Curtea a examinat dacă există un sistem juridic efectiv pentru protecția drepturilor care se încadrează în noțiunea de „viață privată”, la dispoziția reclamantilor. A reiterat că obligația unui cadru juridic adecvat nu impune întotdeauna instituirea unei dispoziții de drept penal. Cadrul juridic ar putea fi alcătuit, de asemenea, din căi de atac administrative sau de drept civil capabile să ofere o protecție suficientă, eventual combinate cu căi de atac procedurale. Alegerea mijloacelor destinate să asigure respectarea articolului 8 din Convenție în sfera relațiilor dintre persoane este, în principiu, o chestiune care se încadrează în marja de apreciere a statelor contractante. Există diferite modalități de a asigura respectarea vieții private, iar natura obligației statului va depinde de aspectul particular al vieții private adus în discuție.

Codul civil rus prevede despăgubiri pentru încălcări ale onoarei, demnității și vieții private. Curtea Constituțională a reținut că dreptul la respectarea demnității umane și a vieții private acoperă identitatea sexuală. În plus, Curtea Constituțională rusă a consacrat în mod public drept infracțiune instigarea la ură sau violență și încălcarea demnității unui individ sau a unui grup de persoane pe motiv, printre altele, de apartenență la un grup social. Curtea Constituțională a reținut că termenul „grup social” poate fi interpretat ca acoperind un grup de persoane definit prin orientarea sexuală a membrilor.

Orientarea sexuală și identitatea de gen nu sunt menționate în mod explicit în prevederile relevante ale Codului civil și penal sau în clauza de egalitate din Constituția Rusiei. În opinia Curții, o mențiune explicită a orientării sexuale și a identității de gen ca motive interzise de discriminare poate fi benefică pentru evitarea oricărei incertitudini juridice și pentru a transmite publicului larg mesajul clar că aceste grupuri vulnerabile sunt protejate de lege. Totuși, în lumina marjei de apreciere a statului în ce privește alegerea instrumentelor juridice care să asigure respectarea Convenției și luând act de hotărârea Curții Constituționale, Curtea consideră că actualul cadru legal este capabil – cel puțin teoretic – să protejeze reclamantii de discursurile de ură homofobe. Totuși, reține, de asemenea, că Guvernul nu a prezentat niciun exemplu de practică judiciară a aplicării hotărârii Curții Constituționale în sensul recunoașterii identității de gen și a orientării sexuale a unei persoane ca aspect protejat al dreptului acesteia la respectarea demnității umane și a vieții private, în temeiul articolelor 150 și 151 din Codul civil, sau ca element al infracțiunii de discurs instigator la ură în temeiul articolului 282 din Codul penal.

Curtea concluzionează că legea rusă conține atât mecanisme de drept civil, cât și dispoziții de drept penal pentru protecția vieții private a unei persoane împotriva declarațiilor stigmatizante, inclusiv a declarațiilor homofobe. Cu toate acestea, are îndoieli cu privire la eficacitatea lor în practică, având în vedere eșecul Guvernului de a demonstra existența unei practici interne.

(b) Examinarea cazurilor reclamațiilor de către autoritățile interne

Având în vedere gravitatea declarațiilor atacate și lipsa unei căi de atac de drept civil clar stabilite în Dreptul rus, nu a fost nerezonabil ca reclamații să folosească calea de atac penală disponibilă în dreptul intern. Prin urmare, Curtea a evaluat procedura utilizată de reclamați și a examinat dacă autoritățile naționale au echilibrat dreptul reclamațiilor la respectarea vieții lor private, pe de o parte, și interesul public de a proteja libertatea de exprimare în lumina principiilor care rezultă din jurisprudența bine stabilită a Curții, pe de altă parte.

Este în primul rând de competența autorităților naționale, în special a instanțelor, să interpreteze și să aplice dreptul intern. Rolul Curții se limitează la a verifica dacă efectele unei astfel de interpretări sunt compatibile cu Convenția. În cazul dat, autoritățile naționale nu s-au angajat într-un exercițiu de echilibrare între drepturile concurente ale Convenției europene a drepturilor omului în cadrul procedurilor penale. Fără a exclude în mod expres că declarațiile domnului Betin și ale domnului Milonov au atins pragul discursului instigator la ură în sensul articolului 282 din Codul penal, autoritățile au considerat, în esență, că astfel de declarații nu intră sub incidența dispoziției penale, deoarece homosexualii nu erau un „grup social”. Autoritățile nu au dat motive convingătoare pentru această evaluare. După cum s-a menționat mai sus, orientarea sexuală și identitatea de gen nu sunt indicate explicit printre temeiurile protejate de articolul 282 care includ apartenența la un „grup social”. Refuzul de a recunoaște persoanele LGBTI ca „grup social” a avut, așadar, drept efect, neîncadrarea declarațiilor de instigare la ură în sfera de aplicare a articolului 282 din Codul penal și, prin urmare, reclamațiilor li s-a refuzat punerea lor sub protecția acestei dispoziții. Curtea a făcut referire la decizia Curții Constituționale care a statuat că termenul de „grup social” poate fi aplicat persoanelor LGBTI. Prin refuzul de a considera persoanele LGBTI drept „grup social”, autoritățile naționale nu au recunoscut dreptul reclamațiilor la respectarea vieții lor private și dreptul lor de a fi protejați împotriva discriminării pe motive de orientare sexuală și de identitate de gen.

Autoritățile interne au susținut, de asemenea, că este imposibil să se dovedească intenția directă a domnului Milonov de a incita la ură sau de a încălca demnitatea unei persoane sau a unui grup de persoane pe motiv de orientare homosexuală, comisă public sau prin intermediul mass-media. Ele au apreciat că domnul Milonov nu putea prevedea că declarațiile sale vor fi publicate în presă, deoarece jurnalistul nu l-a avertizat despre asta. Curtea nu este convinsă de acest argument, întrucât jurnalistul s-a prezentat drept reporter pentru site-ul de știri *Fontanka.ru*. În plus, domnul Milonov a declarat anchetatorului că a presupus că interviul va fi publicat.

Deși având grijă să nu rețină ca fiecare rostire de discurs instigator la ură împotriva unui grup vulnerabil să atragă urmărirea penală și sancțiuni penale, Curtea nu poate subscrie concluziilor instanțelor interne în prezenta cauză. Constată că autoritățile naționale nu au reușit să găsească un echilibru just între dreptul reclamațiilor la respectarea vieții lor private și interesul public de a proteja libertatea de exprimare, în lumina principiilor care rezultă din jurisprudența bine stabilită a Curții.

Revenind acum la procedura civilă inițiată de doamna Krikkerik, Curtea observă că nu se poate afirma că instanțele ruse au examinat cazul în lumina principiilor consacrate în articolele 8 și 10 din Convenție. Instanțele s-au concentrat pe protejarea libertății de

exprimare a domnului Milonov, subliniind că acesta și-a exprimat opinia personală. Deși au recunoscut vehemența declarațiilor domnului Milonov, au minimalizat capacitatea declarațiilor de a stigmatiza persoanele LGBTI ca grup și de a trezi ura și intoleranța împotriva lor. Au ignorat vulnerabilitatea comunității LGBT din Rusia și nevoia lor de protecție specială. Ei nu au evaluat nici un impact potențial al declarațiilor atacate, ținând seama de amploarea lor și de statutul și poziția domnului Milonov. Constatând că declarațiile domnului Milonov „[nu au] constituit o ingerință în viața privată a membrilor unui anumit grup”, instanțele interne nu au recunoscut conflictul dintre dreptul reclamantei la respectarea vieții sale private și dreptul dlui Milonov la libertatea de exprimare. Instanțele naționale nu au examinat niciodată echilibrul între drepturile concurente din Convenție, întrucât au considerat, în esență, că reclamanta nu a fost afectată personal de declarațiile contestate. Prin urmare, instanțele naționale nu au examinat niciodată afirmația reclamantei conform căreia declarațiile domnului Milonov i-au afectat dreptul la demnitate umană, la respectarea vieții private și la lipsa discriminării.

În concluzie, chiar și presupunând că dreptul intern prevede protecția vieții private a membrilor individuali ai unui grup social împotriva declarațiilor stigmatizante despre acest grup social, aceste dispoziții interne nu au fost aplicate în cazul reclamanților, iar protecția necesară nu le-a fost acordată. Autoritățile naționale nu și-au respectat obligația de a răspunde în mod adecvat la declarațiile discriminatorii și de a asigura respectarea „vieții private” a reclamanților. Prin urmare, a existat o încălcare a articolului 8 din Convenție coroborat cu articolul 14.

Satisfacție echitabilă

Curtea a constatat o încălcare a articolului 8 coroborat cu articolul 14 din CEDO și a acordat drept prejudiciu moral câte 7.500 EUR domnilor Nepomnyashchiy și Bayev, doamnei Krikkerik și 7.834 EUR domnului Bayev, cheltuieli de judecată.

***

Navalny împotriva Rusiei (nr. 3) (cererea nr. 36418/20)

Lipsa unei investigații eficace asupra presupusei otrăviri a lui Aleksey Navalny cu un agent chimic neurotoxic

Încălcarea articolului 2 (dreptul la viață) și încălcarea articolului 13 (dreptul la o cale de atac efectivă)

Hotărârea din 6.06.2023

Principalele fapte

Reclamantul, Aleksey Anatolyevich Navalny este cetățean rus care s-a născut în 1976

și este în prezent deținut în centrul de corecție de înaltă securitate IK-6 din Melekhovo, regiunea Vladimir (Rusia). Este un activist de opoziție.

În timp ce zbura înapoi la Moscova pe 20 august 2020 cu unul dintre asociații săi, după o călătorie de lucru la Tomsk, domnul Navalny s-a îmbolnăvit brusc și și-a pierdut cunoștința. Echipajul de zbor a fost nevoit să efectueze o aterizare de urgență la Omsk, de unde a fost transportat, în comă, la un spital local și pus pe suport de viață.

Asociatul său de muncă și reprezentantul său au raportat imediat incidentul autorităților – Comitetului de anchetă al Federației Ruse și Departamentului de Interne al districtului Sovetskiy din Tomsk – și au solicitat o anchetă penală în ceea ce ei considerau a fi o tentativă de asasinat prin otrăvire, din cauza cunoscutei sale activități politice. A doua zi, Centrul de Criminalistică al Departamentului Regional de Interne din Omsk a concluzionat că nicio substanță otrăvitoare, narcotică sau psihotropă nu a fost găsite pe tamponul de bumbac folosit pentru a preleva mostre de pe palmele sau de pe unghiile tăiate ale domnului Navalny.

La 21 august 2020, Curtea a admis o cerere de măsură provizorie de urgență, depusă în temeiul articolului 39 din Regulamentul de procedură de către soția domnului Navalny, care a cerut Guvernului să asigure accesul familiei și al medicilor la el și ca starea lui să fie evaluată în vederea transferului în Germania pentru tratament. A doua zi, a fost transportat în Germania cu un avion medical privat și dus la Spitalul Charité din Berlin, iar măsura provizorie a fost ridicată. A rămas la terapie intensivă câteva săptămâni, inițial în comă indusă medical, urmată de câteva luni de reabilitare.

Potrivit guvernului rus, nici alte examinări fizice și toxicologice nu au detectat vreo substanță otrăvitoare în sau pe articolele care fuseseră supuse analizei, inclusiv hainele pe care Navalny le purtase. Cu toate acestea, la 2 septembrie 2020, guvernul german a anunțat că rezultatele testelor toxicologice pe care le-au efectuat la sosirea lui la Berlin au scos la iveală o dovadă fără echivoc a prezenței unui agent neurochimic din grupul Novichok de substanțe aflat pe lista Convenției privind Interzicerea Armelor Chimice. Aceste rezultate au fost ulterior confirmate independent de trei laboratoare specializate din Franța și Suedia și, de asemenea, de Organizația pentru Interzicerea Armelor Chimice (OIAC).

Referindu-se la constatările OIAC, reprezentantul domnului Navalny a cerut Serviciului Federal de Securitate (SFS) al Federației Ruse să inițieze proceduri penale în temeiul unui articol din Codul penal aplicabil dezvoltării, producerii, stocării, achiziționării sau vânzării de arme de distrugere în masă. Acea cerere a fost în cele din urmă respinsă, cu motivul că o altă agenție de aplicare a legii verifica deja acuzațiile.

Între timp, asociatul și reprezentantul domnului Navalny a contestat lipsa de acțiune a autorităților, precizând că articolul 144 § 1 din Codul de procedură penală impune autorităților de anchetă să ia una dintre cele trei decizii de răspuns la plângerile penale, și anume: (i) deschide o urmărire penală, (ii) refuză deschiderea unei urmăriri penale sau (iii) transferă cererea unui alt organ de anchetă sau judiciar competent în termen de trei zile de la primire. Una dintre revendicări a fost respinsă pe motiv că cererea de urmărire penală a fost înaintată Departamentului de Investigare a Transporturilor din Siberia de Vest al Comitetului de Investigații. Celelalte au fost excluse pe motiv că nu s-ar fi găsit

dovezi ale inactivității organelor de anchetă ori ale încălcării termenelor legale.

Din toamna anului 2020 până în ianuarie 2021, Divizia de Transport a Departamentului de Interne din Tomsk („poliția de transport Tomsk”) a luat cel puțin patru decizii de a nu deschide o anchetă penală motivând lipsa de informații obiective care să sugereze că au fost comise acte criminale intenționate. De fiecare dată, investigatorul-șef adjunct a anulat decizia și a prelungit ancheta prealabilă a anchetei cu încă 30 de zile. Asociatul domnului Navalny s-a plâns că practica de a încheia ancheta și de a o redeschide imediat echivala cu prelungirea acesteia pe termen nelimitat. El a subliniat, de asemenea, că ancheta nu a folosit o procedură adecvată, deoarece nu i s-a oferit domnului Navalny aceleași garanții procedurale precum cele dintr-o investigație penală, în care ar avea statut de victimă și ar putea participa la urmărirea penală, ar putea să dea declarații, să adune și să depună probe, să solicite demersuri sau hotărâri procesuale, să facă uz de drepturile procesuale aferente efectuării de expertize medico-legale și să primească copii de pe actele de procedură care îi afectează interesele. Apelul respectiv a fost respins pe motiv că ancheta nu s-a încheiat.

Au urmat apoi plângeri repetate privind inacțiunea Poliției de transport din Tomsk și a Departamentului de Investigare a Transporturilor din Siberia de Vest al Comitetului de Investigatie și privind eșecul acestora de a deschide o anchetă penală. Au fost respinse cu motivul că ancheta era încă în desfășurare și că nu exista obligația de a acorda acces la dosarul de anchetă sau de a returna bunurile confiscate înainte de decizia finală a anchetei. În mijlocul derulării procedurilor, jurnaliștii unui colectiv de jurnalism de investigație, Bellingcat, și ai unui ziar online *The Insider*, care investigau presupusa otrăvire, au dezvăluit în decembrie 2020 că domnul Navalny era pus sub supraveghere de către SFS din anul 2017. Jurnaliștii i-au identificat pe cei implicați în otrăvire, care erau agenți de securitate-specialiști în substanțe chimice toxice. Reprezentantul domnului Navalny a depus ulterior cereri la Departamentul de Investigații Militare al Comisiei de Investigații, solicitând o anchetă penală cu privire la presupusa otrăvire a reclamantului de către agenții de securitate. S-a răspuns că cererile nu conțin fapte specifice care să justifice investigații. Mai multe contestații la această decizie au fost respinse, la fel ca și recursurile ulterioare. O solicitare a Poliției de transport din Tomsk de a transfera dosarul de anchetă către Departamentul Principal de Investigații Militare de Interne, care avea jurisdicție asupra SFS, a fost respinsă la 20 ianuarie 2021 ca neîntemeiată.

La 10 februarie 2021, anchetatorul Poliției de transport din Tomsk a emis decizia de a nu deschide ancheta penală. Contestația ulterioară a asociatului domnului Navalny a fost respinsă în aprilie 2021, susținându-se că diagnosticul de otrăvire nu a fost confirmat de experții medico-legali și că prezența unei substanțe toxice nu a fost confirmată de anchetă. Materialul provenit din testele de laborator germane, suedeze și franceze nu a fost pus la dispoziția organelor de anchetă în urma solicitării de asistență juridică și nu a fost posibil să se interogheze medicii germani care l-au tratat pe reclamant sau să se obțină fișele medicale ale acestuia de la spitalul din Berlin. După ce a ajuns la concluzia că reclamantul s-a opus punerii la dispoziție a acestor informații pentru anchetă, instanța rusă a constatat că închiderea anchetei este legală. În același timp, a respins în continuare o cerere de recuperare a bunurilor domnului Navalny, deoarece decizia de a nu începe acțiunea penală nu era definitivă. Instanța de fond a menținut refuzul de returnare a bunurilor.

Un alt recurs prin care s-a reiterat obligația de a investiga otrăvirea odată ce s-a stabilit că au fost folosite substanțe chimice interzise în temeiul Convenției privind Interzicerea Armelor Chimice și care repeta că procedurile penale sunt necesare pentru a stabili cadrul unei investigații eficiente a fost respins, așa cum a fost respins un recurs împotriva acestei decizii.

DECIZIA CURȚII

Curtea a constatat că a existat într-adevăr un risc grav și iminent pentru viața domnului Navalny în circumstanțe suspecte, declanșând astfel obligația statului, în temeiul articolului 2, de a efectua o investigație eficientă.

Guvernul rus a susținut că a existat o investigație eficientă în acest caz sub forma unei anchete prealabile, pe care a considerat-o a fi amănunțită și cuprinzătoare, deoarece au fost luate un număr considerabil de măsuri pentru a verifica originea incidentului, precum interogarea a numeroși martori și multiple teste medico-legale. Curtea a reiterat încă de la început că, în contextul sistemului de drept rus, doar o „anchetă prealabilă” nu poate duce la pedepsirea celor vinovați, întrucât deschiderea unui dosar penal și urmărirea penală erau condiții prealabile pentru introducerea acuzațiilor. Curtea a considerat investigația legală inadecvată. În special, a considerat-o inadecvată cu privire la stabilirea faptelor, la verificarea versiunilor contradictorii ale evenimentelor și la strângerea de probe admisibile în cadrul procedurilor penale. Investigația nu a asigurat dreptul reclamantului de a participa efectiv la proceduri, întrucât nu i s-a acordat statutul de „victimă”. De asemenea, întrucât nu a fost depusă nicio documentație referitoare la etapele investigației, Curtea nu a fost în măsură să verifice conținutul sau validitatea procedurilor sau să constate dacă autoritățile au tras concluzii rezonabile. În plus, nimic nu a demonstrat că aceste măsuri au fost controlate de instanțele naționale.

Guvernul s-a bazat în esență pe trei rapoarte criminalistice care afirmă că nu au fost găsite urme de substanțe otrăvitoare în tampoanele de pe palmele și unghiile tăiate ale domnului Navalny sau pe hainele și alte obiecte prezentate pentru analiză. Fără acces la aceste rapoarte, Curții i-a fost imposibil să identifice sfera examinărilor criminalistice sau să stabilească dacă observațiile Guvernului au omis anumite constatări. Cu toate acestea, Curtea a observat că autoritățile au păstrat hainele domnului Navalny fără o decizie procedurală adecvată în acest sens și fără o explicație a motivului pentru care nu le-au eliberat.

În plus, domnul Navalny nu a reușit să obțină statutul procedural de victimă, ceea ce i-a lipsit practic de orice posibilitate de a participa la procedură, de a numi experți, de a pune întrebări sau de a fi ținut la curent cu progresul investigației. Rezultă că ancheta nu a fost deschisă controlului public și nu a permis dreptul victimei de a participa la procedură.

Curtea a observat că dl Navalny era o figură proeminentă a opoziției al cărei activism, în special în lupta împotriva corupției, a dus la multiplele sale arestări, detenții, condamnări penale și rele tratamente. În mai multe dintre cauzele sale în fața Curții, dl Navalny a pretins, întemeiat, că a fost persecutat din motive politice. De asemenea, a menționat că au existat deja rapoarte despre amenințări și atacuri repetate împotriva lui.

Prin urmare, Curtea a considerat că aspectul politic ar fi trebuit să fie un element esențial al anchetei. Cu toate acestea, ancheta nu numai că nu a reușit să abordeze posibila legătură dintre incident și activitățile publice ale domnului Navalny, dar nu a urmărit în mod serios versiunea agresiunii premeditate, deși nu au fost identificate cauze naturale ale afectării sănătății sale de niciuna dintre examinările medicale ori medico-legale.

Întrucât dovezile obținute cu asistența Organizației pentru Interzicerea Armelor Chimice au indicat că domnul Navalny a fost otrăvit cu un agent chimic din grupul Novichok, Rusia, ca parte la Convenția privind Interzicerea Armelor Chimice ar fi avut obligația de a deschide o anchetă penală. Această obligație figura chiar ca o prevedere specifică din Codul penal. Conform dreptului internațional și intern, Rusiei i se ceruse să investigheze originea substanței interzise și să afle cine era responsabil pentru otrăvirea cu ea a reclamantului.

Curtea a remarcat că obligațiile internaționale ale Rusiei în legătură cu o anchetă în acest caz i-au fost aduse la cunoștință în rapoartele speciale ale raportorilor APCE și ONU, întocmite pentru a „contribui la clarificarea circumstanțelor otrăvirii domnului Navalny”, dar autoritățile ruse nu par să fi acordat atenție acestor documente.

Curtea nu a putut verifica validitatea argumentului guvernului rus conform căruia ancheta nu a putut fi deschisă din cauza lipsei de cooperare din partea autorităților germane, întrucât niciun material relevant nu a fost dezvăluit Curții. În orice caz, acesta nu a fost un motiv pentru a nu deschide o anchetă penală. De asemenea, raportul de sinteză al OIAC din 6 octombrie 2020 care confirmă utilizarea armelor chimice a fost comunicat Rusiei și făcut public la cererea Germaniei. Venind de la un organism independent cu un mandat recunoscut de Rusia, raportul ar fi trebuit să fie suficient pentru a iniția o investigație internă.

Curtea a luat în considerare că faptul că autoritățile ruse nu au putut să-l interogheze pe domnul Navalny, pe soția sa și alte persoane aflate în străinătate. Faptul nu este un motiv pentru a nu deschide o anchetă penală. Domnul Navalny, familia sa, asociații săi și reprezentanții săi au dat numeroase declarații și au făcut în mod regulat observații detaliate către organele de anchetă și autoritățile judiciare, expunând acuzațiile lor de tentativă de omor și făcând referire la posibile dovezi. Prin urmare, autoritățile au fost suficient de informate cu privire la poziția lor în această chestiune. Faptul că nu au fost audiați nu avea nicio legătură cu obligația statului, în temeiul articolului 2, de a efectua o investigație eficientă și, în orice caz, o persoană nu putea fi audiată decât în calitate de victimă sau martor în cadrul procedurii penale.

În sfârșit, în ceea ce privește plângerea cu privire la presupusul eșec de investigare a posibilei implicări sau a coluziunii agenților statului în otrăvirea reclamantului, Curtea stabilise deja anterior că reclamantul se afla sub supraveghere intensă de către serviciile secrete în cauza *Navalny c. Rusia* (nr. 2). Prin urmare, necesitatea de a investiga posibila implicare a agenților de stat a fost clară încă de la început, iar acea linie de investigație ar fi trebuit să devină o prioritate odată ce OIAC a confirmat că au fost utilizate substanțe clasificate drept arme chimice. Dezvoltarea și utilizarea unor astfel de substanțe chimice necesită timp, îndemânare și un nivel de organizare care cu greu ar putea fi atins de persoane fără legătură cu agențiile statului. Mai mult decât atât, Bellingcat și *The Insider*

au numit chiar agenții de stat implicați în otrăvire. Pentru a respecta cerințele aspectului procedural al articolului 2, autoritățile ar fi trebuit să exploreze aceste acuzații. Or, fie nu au fost făcute verificări, fie nu au fost dezvăluite constatările.

Curtea a concluzionat că ancheta efectuată de autoritățile interne nu a fost supusă controlului și nu a luat în considerare dreptul victimei de a participa la proceduri. Mai mult, nu a explorat acuzațiile privind un posibil motiv politic în spatele tentativei de omor, precum și posibila implicare sau coluziune a agenților statului. Nu a urmărit utilizarea unei substanțe identificate ca armă chimică interzisă de autoritățile internaționale și de dreptul intern. Ca atare, ancheta nu a fost capabilă să conducă la stabilirea faptelor relevante, la identificarea și, după caz, la pedepsirea celor responsabili. În consecință, a existat o încălcare procedurală a articolului 2 din Convenție.

Prin constatarea lipsei unei investigații eficace în temeiul articolului 2 (dreptul la viață), Curtea nu a considerat necesar să examineze cauza în temeiul articolului 13 (dreptul la o cale de atac efectivă).

Satisfacția echitabilă

Curtea a considerat că Rusia trebuie să plătească reclamantului 40.000 de euro (EUR) cu titlu de prejudiciu moral.

***

Bryan și alții împotriva Rusiei (cererea nr. 22515/14)

Încălcarea drepturilor activiștilor Greenpeace Arctic după protestul de la platforma rusă de foraj petrolier offshore

Încălcarea articolului 5 § 1 (dreptul la libertate și securitate) din Convenție și încălcarea articolului 10 (libertatea de exprimare)

Hotărârea din 27.06.2023

Cei 30 de solicitanți în cauză sunt cetățeni argentinieni, australieni, brazilieni, britanici, canadieni, danezi, olandezi, finlandezi, francezi, italieni, neozeelandezi, polonezi, rusi, suedezi, elvețieni, turci, ucraineni și ai Statelor Unite ale Americii. Toți sunt activiști Greenpeace, includ un ofițer de presă Greenpeace și doi jurnaliști independenți.

Greenpeace a organizat o serie de proteste pașnice pe mare în cadrul unei campanii împotriva forajelor petroliere offshore, începând cu anul 2010.

În septembrie 2013, reclamantii s-au deplasat în Marea Pechora (în zona economică exclusivă a Rusiei) la bordul vasului Arctic Sunrise, care naviga sub pavilionul Țărilor de Jos, în vecinătatea platformei rusești de foraj petrolier offshore Prirazlomnaya. Reclamantii au informat conducerea platformei, Gazprom și paza de coastă rusă că intenționează să escaladeze Prirazlomnaya și să înființeze o capsulă de supraviețuire unde vor rămâne până

când Gazprom renunță la planurile de a forța pentru petrol în Arctica.

În cadrul protestului, la data de 18 septembrie 2013, doi dintre activiștii s-au urcat pe platformă, dar au fost respinși folosindu-se împotriva lor un tun cu apă. Ei au fost ridicați de paza de coastă rusă și duși la nava sa, Ladoga, în timp ce activiștii rămași s-au întors la Arctic Sunrise cu barca.

A doua zi, agenții înarmați ai Serviciului Federal de Securitate Rus au coborât la bordul Arctic Sunrise dintr-un elicopter și au preluat controlul navei și al echipajului acesteia. Mai târziu, în aceeași zi, cei doi activiști prinși urcând pe Prirazlomnaya au fost transferați de la Ladoga la Arctic Sunrise.

Între 20 și 24 septembrie 2013, vasul Arctic Sunrise a fost remorcat în portul Murmansk (Rusia) de către paza de coastă rusă. La sosirea la Murmansk, reclamanții au fost arestați oficial, iar instanța districtuală a autorizat reținerea lor pentru două luni în așteptarea procedurii penale, sub acuzația de piraterie. În plus, instanța a decis ca începerea arestării preventive a reclamanților să fie datată 24 septembrie 2013.

Tribunalul regional a menținut această concluzie în apel. De asemenea, a menținut ordinele de reținere ale reclamanților, respingând argumentele acestora potrivit cărora nu existau motive pentru a aduce acuzații de piraterie, deoarece Prirazlomnaya nu era în mod evident o navă.

O lună mai târziu autoritățile de anchetă au modificat acuzațiile la huliganism, deoarece au constatat că Prirazlomnaya nu era o navă, ci o instalație portuară, excluzând astfel răspunderea penală pentru piraterie.

Reclamanții au fost eliberați pe cautiune la diferite date, între 20 și 29 noiembrie 2013. La scurt timp după aceea, procedurile penale împotriva lor au fost întrerupte în temeiul unei amnistii.

Între timp, au existat proceduri de arbitraj în temeiul Convenției Națiunilor Unite privind dreptul mării între Guvernul Țărilor de Jos, în calitate de țară a pavilionului Arctic Sunrise, și Federația Rusă, care a refuzat să participe la aceste proceduri, invocând lipsa de competență a tribunalului arbitral în ce o privește. Țărilor de Jos i sa acordat 5,4 milioane de euro (EUR), inclusiv despăgubiri pentru reclamanți, pe care Rusia a refuzat să le plătească.

În cele din urmă, totuși, cele două state au ajuns la un acord de soluționare confidențial, iar Țările de Jos au transferat 2,7 milioane EUR către Greenpeace, din care reclamanții au primit 605 000 EUR (aproximativ 20 000 EUR fiecare).

DECIZIA CURȚII

Invocând articolul 5 (dreptul la libertate și securitate) și articolul 10 (libertatea de exprimare), reclamanții s-au plâns că arestarea și arestarea lor preventivă au fost arbitrare și ilegale și că autoritățile ruse au intervenit în mod ilegal în libertatea lor de exprimare.

Cererea a fost depusă la Curtea Europeană a Drepturilor Omului la 17 martie 2014.

Guvernele Țărilor de Jos, Suediei și Ucrainei, precum și două organizații neguvernamentale, Media Legal Defense Initiative și ARTICLE 19, au primit permisiunea de a interveni în procedura scrisă și au prezentat observații. Guvernele Danemarcei,

Finlandei, Franței, Italiei, Poloniei, Elveției, Turciei și Regatului Unit, ai căror resortisanți se numărau printre reclamanții, au fost informate cu privire la dreptul lor de a interveni în procedură, în fața Curții, dar nu au prezentat niciun comentariu cu privire la admisibilitatea și fondul cererii.

Curtea a decis asupra diferitelor aspecte legate de competență în cauza reclamanților. În primul rând, autoritățile ruse au avut control deplin și exclusiv asupra vasului Arctic Sunrise și a echipajului acestuia din momentul în care nava a fost interceptată până când a ajuns la Murmansk. Prin urmare, reclamanții se aflau în mod efectiv sub jurisdicția Rusiei în sensul articolului 1 (obligația de a respecta drepturile omului).

În al doilea rând, Curtea a considerat că este competentă să examineze admisibilitatea și fondul cauzei reclamanților, în ciuda procedurii de arbitraj și a despăgubirilor pe care reclamanții le-au primit. În special, procedura de arbitraj s-a ocupat de încălcarea de către Rusia a obligațiilor sale în temeiul Convenției Națiunilor Unite privind dreptul mării, în timp ce cazul reclamanților în fața Curții Europene a vizat acuzații de încălcare a dreptului la libertate și securitate și a libertății de exprimare. Reclamanții nu fuseseră părți la procedurile de arbitraj care au avut loc între Țările de Jos și Rusia, așa că, de fapt, reclamanții au fost diferiți în fiecare set de proceduri. Prin urmare, Curtea a constatat că arbitrajul, pe de o parte, și procedura de la Strasbourg, pe de altă parte, nu au avut același obiect și, prin urmare, nu a fost exclusă de la tratarea cauzei (Articolul 35 § 2 (b)).

Curtea a considerat că reclamanții puteau pretinde că sunt victime ale unei încălcări a Convenției (articolul 35 § 3 (a)) chiar dacă au primit despăgubiri, deoarece nu a existat niciodată vreo recunoaștere a încălcării drepturilor lor.

În sfârșit, deși Rusia încetase să mai fie parte la Convenția Europeană, Curtea a constatat că încă mai avea competența de a se ocupa de cauză, întrucât faptele care au dat naștere presupuselor încălcări ale Convenției au avut loc înainte de 16 septembrie 2022 (data la care Rusia a încetat să mai fie parte la Convenția Europeană).

Cu privire la articolul 5

Curtea a considerat că în perioada cuprinsă între 19 și 24 septembrie 2013, când vasul Arctic Sunrise s-a aflat sub controlul forțelor ruse și a fost remorcat timp de aproape o săptămână cu toți reclamanții la bord, aceștia au fost privați de libertate. Perioada a început mai devreme pentru cei doi activiști reclamanți care au escaladat Prirazlomnaya, ca apoi să fie luați la bordul vasului Ladoga, împotriva voinței lor, la 18 septembrie 2013, și împiedicați să se întoarcă în Arctic Sunrise până a doua zi.

Acea detenție nu fusese însă înregistrată sub nicio formă. Nu a existat nicio explicație plauzibilă din partea Guvernului pentru acest eșec. Mai mult, situația a fost agravată de instanțele care au hotărât că începutul detenției reclamanților a fost la 24 septembrie 2013, ceea ce înseamnă că perioada în care Arctic Sunrise era remorcat a fost exclusă ca detenție.

Detenția nerecunoscută a fost cea mai gravă încălcare a articolului 5 și, prin urmare, Curtea a reținut că a existat o încălcare a acestei dispoziții. Curtea a continuat să examineze detenția reclamanților după 24 septembrie 2013. Aceasta fusese înregistrată, dar Curtea a constatat că a fost arbitrară. Ea a remarcat în special că pozițiile instanțelor și anchetatorilor cu privire la statutul Prirazlomnaya, unul considerând că este o navă, iar celălalt o instalație portuară, au fost inconsecvente și confuze în interpretarea legislației

relevante. Chiar dacă acuzațiile penale împotriva reclamanților au fost reclassificate ca huliganism, reclamanții au continuat să fie reținuți până la eliberarea lor pe cauțiune, în conformitate cu ordinul inițial de arestare preventivă, care se baza pe acuzații de piraterie.

Prin urmare, Curtea a considerat că detenția reclamanților după 24 septembrie 2013 și până la eliberarea lor nu a fost legală în sensul articolului 5 § 1 (c) din Convenție.

Cu privire la articolul 10

Arestarea, reținerea și urmărirea penală a reclamanților au constituit o ingerință în libertatea acestora de a-și exprima o opinie asupra unei chestiuni de interes social semnificativ, și anume efectele asupra mediului ale forajului și exploatării petrolului. Având în vedere constatările din articolul 5 cu privire la arbitrariul și ilegalitatea detenției reclamanților, rezultă că nici restricția asupra libertății lor de exprimare nu a fost prevăzută de dreptul național. Prin urmare, a existat o încălcare a articolului 10.

Satisfacția echitabilă

Curtea a considerat, cu cinci voturi la două, că stabilirea unei încălcări constituie în sine o satisfacție echitabilă suficientă pentru orice prejudiciu moral suferit de reclamanți.